

ÉVFORDULÓK

A győztes pozsonyi csata 1100. évfordulójára

I. Az Európai Unió csatlakozására vonatkozó hazai népszavazással kapcsolatban, úgy 2003 elején, megjelent Budapesten (szerencsére elég rövid ideig volt látható) egy hátrafelé nyilazó harcost ábrázoló, *Európába, de ne így!* szövegű plakát. Nem hiszem, hogy bölcs és méltányos az ebből áradó sugallat, ezért szántam rá magam az alábbiak megírására.

Mit gondol, mit tud egy „átlagos” mai gyerek, vagy akár felnőtt a magyar honfoglalás koráról és az azt követő időszakról? Történészeink, oktatásügyi szakembereink és pedagógusaink csapat-munkájának eredményeként szinte semmit vagy nagyon keveset és azt is rosszul (aránytalanul, eltorzítva). Pedig ez nem szükségszerű – elég, ha utalok László Gyula, Győrffy György, Bóna István, Dienes István, Fodor István, Révész László és több társuk munkásságára, vagy a *Magyar Nemzeti Múzeum csodálatos gazdagságú 1996-os kiállítására*, amelynek gyönyörű és tanulságos katalógusa most is kapható (magyar és angol nyelvű kiadásban). Ez a gyűjtemény azóta bejárta (bekalandozta!) – mindenütt sikert aratva – Európa nagy városait, Helsinkitől Madridig. Jó lenne, ha végre itthon is újra láthatnánk, hiszen hiányzik és megvan a helye az állandó történeti kiállításban, az avarok és István király kora között.

A hivatkozott szakmai állásfoglalásokkal szemben, a „történet” mai előadásban: valahogy bekeveredtünk ide a Kárpát-medencébe, egy kicsit kalandozgattunk, jól megverték minket, azóta nyugton vagyunk...

A népvándorlás során elég sok nép eljutott ebbe a térségbe, ők is szembekerültek a környezetükkel, előbb-utóbb megverték őket és azután *eltűntek*. Ha az előző mese szerint alakult volna a história, mi is erre a sorsra jutunk. Érdekes módon viszont őseinknek eszük ágában sem volt eltűnni, sőt: *Európa egyik legerősebb és leggazdagabb országa*, királysága jött itt létre, ahová a kontinens szinte minden „jobb” uralkodó háza örömmel küldte feleségül a lányait. Ami egyet jelentett a gazdasági, politikai kapcsolatok kiépítésével is. Érdemes volt jóban lenni a magyarokkal. Tessék megnézni például Kralovánszky Alán összeállítását, amely áttekinti *Magyarország királynéinak származási helyét 997–1539 között!* Vagy keressék meg, *hogy hol fogadták feleségül a magyar királykisasszonyokat!* Meg fognak lepődni, teljes joggal, hiszen mindez köszönő viszonyban sincs azzal, ami a saját történelmünkéről a köztudatban él. Mindkét említett eseménysorozatról részletes, térképes ismertető táblát készíthettek – magánszemélyek kezdeményezésére(!) – és ezek *Székesfehérvárott*, a Romkertnél tanulmányozhatóak.

Vessünk most egy pillantást ennek a rosszul vagy sehogyan sem ismert múltnak egy kis szeletkéjére, a *kalandozások* korára. Ha megnézzük a *tényeket*, az elhallgatott tényeket választ kaphatunk arra, *hogy miért a megmaradás* lett a sorsunk?

Tegyünk magunk elé egy Európa térképet, amelyen feltüntettük a *magyar kalandozó hadjáratok útvonalait*. Tessék ezt alaposan szemügyre venni. Ezek a hadjáratok az Ibériai félszigetig, az Atlanti óceánig, az Északi tengerig, Itália déli részéig és Konstantinápolyig vezettek. Ma is kalandozó nép vagyunk, így feltételezhető, hogy a kedves olvasók közül sokan megfordultak ezeken a tájakon. Akár autóbusszal, akár autón mentünk, bizony elzsibbadt a fenekünk a hosszú utazás alatt. Őseink ezeket az utakat lóháton, favázás nyeregben tették meg, közben itt-ott egy kicsit harcolva... És mi hányszor tévedtünk el a jól jelzett autóutakon, bár ott volt a térdünkre terítve a térkép? Ők, az ellenséges terepen, alig ha engedhették meg maguknak az eltévedés kockázatát... *Eszerint értékeljük a teljesítményüket!*

A *hadfelszerelésük és a hadtudományuk* is tiszteletre méltó. A reflex íj és a különleges harcmodor – amely igen nagy fegyelmezettséget és begyakorlottságot igényelt! – hosszú ideig (mintegy száz évig) eredményesen használható volt az európai környezetben. Mert – és bár ez tudható, mégis alig tudják –

az ilyen hadjáratok jóval a honfoglalást megelőzően kezdődtek. Az Etelközből érkezett magyar csapatok már 862-ben részt vettek a keleti frank belső háborúban. Ez is mutatja, hogy a Kárpát-medence nem volt ismeretlen vidék Árpádék számára.

Érdekes elmondanunk, hogy ezek a hadjáratok nem ötletszerűen, egy-egy vezér duhaj kedve szerint történtek, hanem általában átgondoltan és céltudatosan – természetesen volt, amikor rosszul ítélték meg helyzeteket. Az esetek nagy részében valakinek a szövetségeseiként léptek fel, tehát ismerték, nyomon követték a változó és szövevényes európai erőviszonyokat.

A csapatok létszáma általában *néhány ezer főre* becsülhető. Ez attól függött, hogy hová és mennyire fontos vállalkozásra indultak. (Érdekességként, közbevetőleg megjegyezhetjük, hogy jó pár száz év múlva, 1757-ben, Hadik András altábornagy ugyancsak ilyen nagyságrendű, mintegy 3400 fős serege rajtaütéssel elfoglalta és megsarcolta a porosz fővárost, Berlint.)

A kalandozók szükségszerűen magukkal vitték egy vagy két vezetőkvot. Így nem esodálkozhatunk azon, hogy már a *több ezer vágató ló* látványa és dübörgése is rémülettel töltötte el az ellenséget. Egy leírás szerint a magyarok „egész télen nyílhegyeket kalapáltak”. Másutt azt írták, hogy nyílzáport zúditottak az ellenfélre. Számoljunk kétezer fős sereggel. A nyílzáporhoz csatánként mondjuk tíz nyílat lőtt ki egy harcos és – tegyük fel – egy hadjárat során tíz csatát vívtak. Egy harcosnak tehát száz nyíla volt szüksége. A seregnek kétszázezer nyíla... Ehhez adjuk hozzá az ugyancsak vasból készült lószerszámokat (zablát, kengyelt), a fegyvereket stb. Az itthon maradt népesség is vadászott valamivel, meg a gazdálkodásban is használtak vas eszközöket. Ehhez egész tisztességes *háttéripárnak* kellett itt lenni – amint azt a somogy megyei (és különböző egyéb helyről ismert) öskohó leletek is jelzik. A vasipar mellett számos iparág (például a bőrfeldolgozás és több más szakterület) színvonalas művelésének bizonyítékaival is rendelkezünk. A harcosok *élelmészésének* megoldása is figyelemre méltó: szárított és porrá tört főtt húst és talán valamilyen szárított tésztaféléket vittek magukkal, amiből meleg vízben pillanatok alatt tápláló levest készíthettek. Ők már ismerték az elmúlt évtizedek találmányának tartott levesport. A honfoglaló népesség széles körű ismereteiről részletesebben olvashatunk például *A magyar kézművesipar története* című könyvben. (Szerkesztette: Szulovszky János. Bp., 2005.)

A honfoglalást követő első komoly hadjáratban, az Arnulf császárral szövetségesként Itáliára törő 4-5 ezer fős magyar sereg 899. szeptember 24-én, a *Brenta folyónál* megsemmisítő vereséget mért Berengár király (italiai források szerint is a magyarokénál legalább háromszor nagyobb) seregére.

A kalandozások – különböző irányokban és általában sikeresen – folytatódtak.

A bajorok, megunva őseink látogatásait, elhatározták, hogy kiűzik őket Pannóniából. A 907. július 4-5-én vívott *pozsonyi csatában* (az évkönyvek szűkszavú híradása szerint) „a bajorok egész hadseregét megsemmisítették a magyarok”. Aztán csak sorolják a halottakat, a sereget vezető bajor hercegtől kezdve, 19 grófnál át, az egyházi áldozatokig, akik között a salzburgi érsek és több püspök is szerepel. Ezután a kiűzés lekerült a napirendről. Sőt, a magyarok ekkor terjesztették ki a felügyeletük alatt álló terület határát az Enns folyóig. Ez az állapot csaknem *ötven évig(!)* fennmaradt.

A pozsonyi csata után kialakult hatalmi viszonyokat megerősítette az ugyancsak magyar győzelemmel zárult *első Lech-mezei* – más néven augsburgi – csata (910. június 12.), ahol kalandozó őseink a sváb-frank-bajor sereget verték meg. Majd 10 nap múlva(!), a keleti frank határvidéken, a frankok hadát is legyőzték.

Ezeket azért kellett elmondani, mert nekünk főleg a 45 évvel későbbi, *második Lech mezei* – augsburgi – csatáról (955. augusztus 10.) meséltek. Még a „Magyarország hadtörténete” című, régebbi, de fontos szakmunka e korszakkal foglalkozó rövid fejezete is jórészt ezt tárgyalja. Erről az eseményről általában elég sok zagyvaságot, túlzást összehordanak. Érdekes idéznünk *Bóna István*: „*A magyarok és Európa a 9-10. században*” című – sok szakmai tévhitet eloszlató – munkájából (Budapest, 2000.): „A győzelem katonai oldala távolról sem volt világrengető – még a korabeli német krónikák szerint sem –, bár okvetlenül szerepet játszott abban, hogy I. Ottó királyból 962-ben Nagy Ottó császár lett. Ottó azonban mit sem tett a magyarok ellen az augsburgi csata után. ... a németek kereken *75 évig nem indítanak* Pannónia visszavételére *támadást a magyarok ellen. Ők tudták, miért nem.*” És amikor 1030-ban II. Konrád német császár mégis kísérletet tesz erre, Szent István, ellentámadása során, Bécsset is elfoglalja...

Ezért is neveléses a kalandozások korát vereségsorozatnak elképzelni. Hiszen irreális feltételezés, hogy vereségeket halmozva – akárcsak évtizedekig – fenn lehetett maradni. Akit le tudtak gázolni, azt legázolták, leigázták. Őseinkkel nem boldogultak! Akit megvertek, az vagy *beolvadt*, amint ez például Anglia területén több hullámban nyomon követhető vagy *behódolt* – így lettek a németek hűbéresei a

csehek és a lengyelek. Itt viszont – jórészt a kalandozások eredményessége nyomán – olyan ország született, amely több mint 600 évig meg tudta őrizni a függetlenségét.

A második Lech mezei csata fontos és kijózanító esemény volt, de csak egy a hadjáratok sorából, amely nem döntheti el, nem szabhatja meg az egész korszak értékelését. Ezt a korszakot ugyanis az a szinte mindenütt agyonhallgatott tény minősíti, hogy az ismert, közel 50 kalandozó hadjárat legnagyobb része sikeres volt! A következmények, történelmünk további eseményei ezt igazolják.

Az ország belső erejét mutatja, hogy bizonyos időszakokban minden évben útjukra indultak a hadak – és általában gazdag zsákmánnyal tértek haza. Ez az ország gyarapodásához vezetett és (ami lényegesebb) az európai köztudatban kialakult rólunk az a nézet, hogy ez egy kemény népség, nem érdemes velük ujjat húzni. Mi is, akárcsak a többi ország, erővel biztosítottuk a helyünket. Ezért fogadtak el és fogadtak be Európába.

Ugyanakkor meghatározó fontosságú, hogy mire a kalandozások kora lejárt, a magyar társadalomban és gazdaságban végbementek azok a változások, amelyek lehetővé tették, hogy egyenrangú félként beilleszkedjünk az európai országok akkor is formálódó közösségébe. Erről a fejlődési folyamatról olvashatunk Fodor István: „A magyar gazdálkodás változásai a 10. században” című tanulmányában (In: „A fénylő középkor” Tanulmányok Kovalovszki Júlia tiszteletére, Bp.–Békéscsaba, 2006.). E témakörrel foglalkozik Szabó István: „A faluendzser kialakulása Magyarországon (X–XV. század)” című alapvető munkája is (Bp., 1966.).

Mindezek együtt adnak magyarázatot arra, hogy nem tűntünk el, nem tapostak el, hanem a kalandozások befejezése után elfogadtak partnerül. Amihez persze az is hozzájárult, hogy az ország vezetői – a kalandozások révén is – megismerték és kiismerték szűkebb-tágabb környezetüket, az itteni gondolkodásmódot. A zseniális Szent István pedig (néhány elődje – főleg édesapja, Géza fejedelem – sorsfordító munkáját folytatva és jövőbe tekintően betetőzve) Európa egyik legstabilabb államát hozta létre. A közbiztonságra jellemző, hogy Magyarországon keresztül megnyithatta a Rómába és Jeruzsálembe vezető szárazföldi zárandokutat (a kalózok miatt veszélyes tengeri út helyett), bekapcsolva ezzel hazánkat a kontinens gazdasági vérkeringésébe.

Ide kívánczok: „Szent István király óta, tehát ezer éve, mindegyik (hozzá kötődő) magyar intézmény máig működik Rómában: a templom, az iskola, a zárandokház. A viharos évszázadok folyamán elkerültek ugyan eredeti helyükről, de új épületeikben folyamatosságuk vitathatatlan, küldetésük változatlan. Létezésükről, jelentőségükről a magyar közönség és a külföld alig tud.” Póczy Klára (szerk.) – Szelényi Károly: „A magyarok ezer esztendeje Rómában.” Veszprém–Bp., 2001.

Megemlítem még Ferencz Csaba: „Szent István király koronája” című könyvét (Budapest, 2002.), amely a koronát megmérő mérnök-csoport munkáján alapul. Ha ezt szakmai előítéleteinket félretéve végigolvassuk, elgondolkozhatunk a mérési adatokról és így közelebb kerülhetünk egyik közös kincsünkhöz, meg az előző ezredváltó kor szellemiségéhez.

II. Az első ezredforduló előtti Európát három nagy csapás sújtotta: az arabok, a vikingek és a magyarok. Bár, hozzátehetjük, külső csapásokra nem nagyon volt szükség: az akkor formálódó, egymást erővel alakító államalakulatok épp elég csapást jelentettek egymás számára. A területszerzés és a hatalom kiterjesztése érdekében semmitől sem riadtak vissza, minden eszközt megragadtak. Egy kis kegyetlenkedésért maguk sem mentek a szomszédba. Kalandozó őseinket is ellenfeleik megbabolásására hívták be, ezért fizettek nekik.

Az említett három külső erő néhány fő jellemzője, hasonlósága és eltérése Bóna István – eddig is többször idézett – könyve nyomán: Az arabok és a vikingek rövidebb-hosszabb ideig (vagy tartósan) megszálltak európai területeket. Mint hajózó népek, nagy mennyiségű zsákmány (emberek és tárgyak) elszállítására voltak képesek – és éltek is a lehetőségeikkel. A magyarok – bár a kontinens számos részére eljutottak – csak a Kárpát-medence előterében alakítottak ki védő zónát (gyepűt), területhódításra nem törekedtek. Foglyokat nem tudtak (vagy csak nehézkesen tudtak) magukkal vinni, ezért azonnal kiválthatták tőlük, jobban szállítható nemesfém tárgyakkal. Nagy, nyílt és általában győztes csatákat vívtak. Ezekben, de még a vesztes csatákban is, az ellenfél számos jeles személyisége vesztette életét – értük imádkozva, rájuk (akár századokig is) emlékezve, megőrződött túldimenzionált gyászos hírünk. Ebben a tekintetben az arabok és a vikingek szerencsésebbek voltak; bár lényegesen több kárt okoztak, de harci stílusukból adódóan, leginkább a névtelenek voltak az áldozataik.

Kalandozó őseinkről leírták, hogy a lakmározó, mulatozó harcosok (például Szent Gallennél is) képesek voltak (a visszaérkező előörs jelentése alapján kiadott parancsra) *perceken belül* rendezett, ütőképes erővé alakulni. Ilyesmire manapság – világszerte – csak elit egységek alkalmasak. *Hadsereg-méret-*

ben és rendszeresen megismételt fizikai és harcászati teljesítményeik (távlovaglás, célzott íjászat, szélsőséges viszonyok közötti állóképesség, bonyolult lovas manőverek egységes, összehangolt végrehajtása) elismerésre méltóak. Az arabok és a vikingek mai utódai büszkék elődeik sikereire. Kalandozó őseink katonai teljesítményei tőlünk is tiszteletet érdemelnek. *„Botorság a bátorságot szégyellni”* – amint Bóna István írja.

Ezeket az ezer évnél régebbi eseményeket történelmietlen dolog mai szemmel – vagy *csak* mai szemmel – nézni. Bele kell helyeznünk magunkat az akkori környezetükbe. Tudnunk kell, hogy például Nagy Károly vagy bármelyik utódja, a kalandozó hadjáratok bármelyik „megrendelője”, hódító vagy hatalomgyakorló harcai során épp úgy bánt az ellenfeleivel, mint az arabok, a vikingek vagy a magyarok. Fogalmazhatunk úgy is, hogy az akkori európaiak – sok tekintetben – éppen annyira barbárok voltak, mint a behatólok.

... akkori? ... voltak? Csupán jelzésként, néhány mondat a folytatásról. Tekintsünk meg néhány Shakespeare-dramát, mint válogatott fejezetet az angol történelemből, de bármely nép története választható. Ha sétálunk Angliában, találkozhatunk Cromwellék nyomaival: ők dúlták fel a Canterbury székesegyházat, verték le a szobrokat számos katedrálisban.

A portugáliai királysírok hiányzó díszreit Napóleon katonái vitték haza emlékül. Maga a nagy (akkor még csak növényben lévő) Napóleon az itáliai hadjáratban ejtett hadifoglyokat eladta rabszolgának Észak-Afrikába – nyilván a „Szabadság, egyenlőség, testvériség” jegyében. Ezt valahogy ritkán szokták emlegetni.

És még ritkábban azt a történetet, ami Kisfaludy Sándorral esett meg: A Napoleon elleni győztes csaták során, az egyik francia városban, a megengedett(!) szabadrablás idején bement az egyik házba, a megrémült család kíséretében körbejárt, majd a könyvtárban levett egy könyvet a polcról, leült és olvasgatott, amíg eltelt a megadott idő, utána visszatette a könyvet, megköszönte a vendéglátást és távozott. Ezt miért nem mesélgetjük barátainknak és ellenségeinknek?

Vagy megemlíthetek két városnevet: Coventry és Drezda... Ma már testvér-városok. És említhetem a sárospataki könyvek, továbbá számos műkincsünk – például a Seuso kincs – kalandos és befejezetlen történetét.

De mondhatom a mostari hidat – és az egész balkáni helyzetet.

Aztán olvastam, hogy azt a nemzetközi egyezményt, amely háborús cselekmények esetén a műemlékek védelmét garantálja vagy inkább csak szorgalmazza, nem írta alá az USA és Anglia... És nemsokára jött a mostani iraki háború – a napjainkig tartó, mind több áldozatot követelő következmény-rendszerével.

A rabszolgaság, az emberkereskedelem számos alakban ma is létezik (kábitószerület, prostitúció, az agresszív lélektani befolyásolás változatos formái stb.) – de félrenézünk és félrebeszélünk.

Ki a barbár? Lehet valaki barbár nyakkendőben és kiskosztümben is.

A világ eddigi történelmi útját és mindennapjainkat látva, kevés jogunk, erkölcsi alapunk van ahhoz, hogy elődeinkről ítéletet mondjunk. A pozsonyi csata is megmutatta, hogy akkori őseink a nemzetközi porondon *érvényesíteni tudták az ország érdekeit*. Mai közszereplőinkről aligha mondható el ugyanez. Számos eredménytelenségük közül csak egyet említek: folyóinkat szomszédaink ismétlődően szennyezik, bármiféle *kártérítés nélkül*...

Mindent összevetve: tisztelettel gondolhatunk honfoglaló őseinkre, akik hazát szereztek nekünk és megőrizték azt. A mi dolgunk, hogy *a mai világban* megvédjük, megőrizzük saját magunkat és őseink hagyatékát. Nehogy fiaink-leányaink méltatlan utódoknak minősítsenek minket!

Sipka László

